

Ունինք գտնել սա միսիրաւորներ որ Սեւայի եզերաց վրայ բնակող օսարներ կան որ հանցան մեր անխառն ծագումը մեր կրօնից Մերոսիւնը, ու մեր նախնեաց փառքը, և ժամանակի անմահանշելի գեղով տառաւած օսար ախանց վրայ հեծող Հայոց բնաւորութեանը եղան ողբակից: Յոյս քաղոք է մեզ լսել մեր Միւրեղոյն լուրերը: Երգեցէ՛ք առջ միշտ, Քննող Խորխոռուցի, ինչ որ Մուսայոյ Ձեզ կազդէ: Եւ բարեհաճեցէ՛ք բնորոնել ինձմէ և իմ զգացմունքս ունեցող համագրեաց երախտալարս շնորհակալութեանց նուէրը:

Բարեպաշտն առ քիտ կաղաչեմ Ձեզ իմ անկեղծ երախտագիտութեան հաւատքին նուիրել Ձերսիրտսուն եղբոր Պերապոսիս Ամբրոսիոս վարդապետին իմ բազմեղանջ ուսուցչին, ուսկից ուսման եւ բարոյականի աւանդ սկզբունքներս շանցի բոս կարի ապարդիւն չընել:

Խնդրելով որ Ձեր Մասնեաց պատուական տղերուն մէջ ինչ ինչ սալ այս առհասարակ գրութեանս, մնամ միշտ

Ձեր և ամեն անգին կենացը միշտ բարեմաղորտ

Ամենախոնարհ ծառայ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Մ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ.

Կոստանդնուպոլիս 27 Սեպտեմբեր 1858:

ԱՐՇԱՆՈՒՍՈՅ 579 բուն իմացանք որ Աղանոյն Տէր և Աղա բառերուն գործածութեանը վրայ հրատարակած ազգային լեզուագիտական հատուածին դեմ յօդուած մը տպուեր է Մեղու ըսւած կիսամտեայ հանդիսին մէջ խաղաղասնորսին Աղա այլազգի բառին:

Արշալուսոյ ազգասէր և հայագետ խմբագրապետը՝ մեր լեզուին անխառն յստակութեանը վրայ ունեցած ամենագովելին ախանձէն շարժած՝ վերոյիշեալ բուն մէջը նոյն յօդուածին պատասխանը տուած է: Մեր առաջարկութեանը իրեն պէս բանիրուն պաշտպան և ջատագով ունենալով, աւելորդ կ'ամարիմք առ այժմ մեր կողմանէ ամենայն խորհրդածութիւն. մանաւանդ այ որ խնդրեամբ կ'տեսնեմք որ ամենայն անկողմնասէր և մտացի Հայք և հայագետ եւրոպացիք՝ մեր առաջարկութեան իրաւացի փաստերուն խեղամուտեղան և նախապաշարումը մեկդի դնելով սկսան ի գործ ածել զայն իրենց գրութեանցը մէջ: — Ահաւասիկ Արշալուսոյ պատուական պատասխանը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍԻ

«Տէր և Աղա բառից գործածութեանը վրայոք.

«Արշալուսոյ 574 բունովը, մեր յարգոյ ընդդէմը աջաց առջեւ դիրք պատուական յօդուած մը, զոր Մասնեաց Աղանին հրատարակած էր ապրիլի ամսատետրին մէջ իմասին գործածութեան Տէր բառին:

«Թեպետ նոյն առիթ, բանի մը խօսքով, մեր կար-

ծիրը չյայտնեցինք այս խնդրոյն վրայօք, սակայն չէր կրնար տարակոյս մը ըլլալ թէ մեր կողմանէ խիստ գոն էմք որ Աղա այլազգի բառին գործածութիւնը բոլորովին խախտուելով, անոր փոխարէն մեր ազգային Տէր բառը և հայացեալ Պարոն բառը գործածուին: Քանզի նոյն յօդուածը հրատարակելէնս էտէն, սկսանք աշխատիլ, ըստ մեր տկար կարեաց, Տէր պատուական բառը՝ Աղա բառին տեղ գործածելով միշտ, ազգասէր հասարակութեան ականջին ընտելացընել այս ձայնը, որ թեպետ առջի բերանը կերպիս մը խորք կերէի, և այս ալ բնականէ, ըստ որում զարեթէ իմեր հաստատեալ սովորութիւնը անհնար է որ մեկեկիմեկ վերնայ, սակայն երէ ազգասիրաց և գրագիտաց գործակցութիւնը, նա մանաւանդ ազգային հոգեւորական և աշխարհական պաշտօնարանաց օգնութիւնը ամենայն զգուշութեամբ ի գործ դրուէր: Ըլլայ, տարակոյս չկայ որ նախ՝ նամակագրութեանց և ուրիշ պաշտօնական գրուածոց մէջ գործածուելով, սակաւաւ սակաւ ժամանակին հզօր օժանդակութեամբ, խօսակցութեանց մէջ ևս կընդունուի այս բարի սովորութիւնը. փոխանակ խորք գալու մէջ ականջին, խիստ գեղեցիկ և ազնիւ պիտի գտնեմք զՏէր բառը, և աղա բառին գործածութիւնը բոլորովին պիտի մերժուի. ինչպէս Հայաստանի մէկ մասին մէջ և Հնդկաստանի Հայ բնակչաց մէջ չգործածուիր այս օտարազգի մակդիրը:

«Յայտնի է որ ժամանակէ մը իմեր մեծ և պզտիկ ամեն ուսումնասէրները, ձեռքերնէն էկածին ջափ, գուն կգործեն թէ խօսակցութեան և թէ գրութեանց մէջ մարութ աշխարհաբար լեզու մը գործածել, առանց օտար բառեր խառնելու: Ուստի Մասնեաց Աղանոյն առաջարկութիւնը և մեր բախանձանքն ալ ուրիշ բան մը չէ, բայց միայն բոլոր ազգասիրաց և ուսումնասիրաց՝ ըստ այսմ մասին ունեցած բողոքական գործադրութեանը նպատատմատոյց ըլլալ:

Կոստանդնուպոլսոյ Մեղու անուն կիսամտեայ պատուական հանդեսը, յունիսի 15 տետրակին մէջ յօդուած մը կ'հրատարակէ այս խնդրոյն վրայօք, և բանի մը կարծեցեալ դժուարութիւններ յառաջ բերելով, կըմերժէ Տէր բառին գործածութիւնը Աղա բառին տեղ:

«Այս դժուարութիւնները, ըստ մեր կարծեաց, հիմնաւոր չեն. ուստի յիշարին է մեզ հերքել զանոնք հաստատուն փաստերով: Նախ՝ կըսէ թէ Տէր պատուականը եկեղեցականաց յատկացեալ ըլլալով, անոնց հետ գրեթէ կռուիլ հարկ պիտի ըլլայ: Բայց մենք կ'պատասխանեմք թէ Տէր մակդիրը մեր մէջը միայն քանանայից յատկացեալ է և ոչ բոլոր եկեղեցականաց: Եւ որովհետեւ քանանայր աշխարհականներէն

աւելի մեզ են եւ խոնարհ սրտիւ, կամ այնպէս ըլլալ կպարտաւորին, ուստի զեմը կարծէր թէ յիշեալ պատ-
ւանունը միայն իրենց համար պահելու մտօր, այս
լուսաւորեալ դարու մեջ, կրօնական պաշարումը
մեզի դեմ հանել ուզեն կամ կարող ըլլան հանելու:
Երկրորդ՝ Մեղուն կըսէ թէ *Skr* բառը իննուամի իշխա-
նութիւն մը ունեցողի կտրուէր մեր ազգին մեջ,
եւ այլն: Գարնեայ մեր կպատասխանեմք թէ տաճկե-
րենի մեջ էս, *Աղս* բառը նոյն իշխանական նշա-
նակութեամբ ալ կգործածուի մինչեւ ցայսօր, օրի-
նակի համար՝ Պոնտօլայի աղան, Մէնիմենի աղան,
Գօլ աղասը, եւ այլն: Նմանապէս Կոստանդնուպօլսոյ
մեծ եւ պզտիկ գերդաստանաց մեջ. երբ *աղան հոս է*,
աղան գնաց, *աղան եկաւ* որ կըսուի, տանտերը եւ
տան հրամանատարը կիմացուի: Իվերայ այսր ամե-
նայնի հասարակ մարդոց ալ, այսինքն այսպիսի
հրամանատարութիւն մը չունողի ալ ընդհանրապէս
աղս կըսենք: Եւ մեկը միւսին *skru*, *աղսս* կամ *եփեն-
սիս* ըսելով, ասկէջ ջնետեալը թէ մեկը միւսին տերն է.
ինչպէս նաեւ մեկնելու ժամանակինս *ծառայ եմ* ըսե-
լով, ինչպէս սովորութիւն է, ջիմացուի թէ ստուգիս
վարձուոր ծառան եմք այն բարեկամին կամ այն յար-
գոյ անձին՝ ուսկից կգտուիմք: Ուստի անձիմն է *Մե-
ղուն* կըրուցածը թէ « Հիմա որ բնաւ մեկը միւսին

տերը չէ, ամենեւին իրաւունք մը չկայ մեկը զմեկը
Skr կանգելու: »

Կտեանեմք որ մեր յօդուածը շատ պիտի երկարի,
երէ յիշեալ պատուական տեսութիւն յառաջ բերած
միւս դժուարութիւններն ալ մի առ մի ներքելու ելլենք
զոր ուրիշ ժամանակ ընելու կխոստանամք, երէ
հարկը պահանջելու ըլլայ: Միայն կպաշտօնեմք թէ իւր
սոսանքարկած *եղբայր* բառն ալ խիստ վայելուչ կեր-
պիւ կրնայ գործածուիլ իմեջ հասաստը անձանց եւ
մտերիմ բարեկամաց. եւ մեզմէ մեծագունին *յարգոյ
եղբայր*, *մեծարգոյ եղբայր*, *պատուելի եղբայր* շատ
վայելուչ է ըսելը: Սակայն հասակաւ եւ պատուով
մեզմէ խիստ բարձր անձանց անշուշտ անպատեն եւ
քաղաքավարութեան դեմ է *եղբայր* կոչելը: Մեղուն
գիտէ թէ Գաղղիոյ մեջ անգամ, այսպիսի հասաստու-
թիւն յայտնող բառի մը գործածութիւնը, թէ եւ խիստ քե-
րիստոնէավայել է, չկրցաւ երկար ժամանակ զիմանալ:

Ահա այս է մեր կարծիքը *Skr* բառին վրայօր. եւ
ըստ որում մեր գաղափարին վրայ համոզուած եմք
խիստ բարեմտութեամբ, վասնորոյ կաղաչեմք սիրով
մեր *եղբայր Մեղուն*, որ ինքն ալ *Skr* բառը գործա-
ծելով՝ նպաստամատոյց ըլլայ *Աղանույն* եւ *Արշա-
լուսոյ* ազգասիրական ջանիքը ըստ այսմ մասին: »

(ԱՐՇԱԼՈՍ ԱՐՇԱԼՈՍԻԱՆ)

ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ

ՄԱՏՐԻՏ.

Արդի քաղաքական լուրերուն մեջ մեծ մաս
մ'ալ Սպանիոյ փոփոխութիւնները կրօնեւ ուստի
կարծե՛ որ հոս համառօտ տեղեկութիւն մը Սպա-
նիացւոց մայրաքաղաքին վրայ տամք, եւ միան-
գամայն Թագաւորական պալատին ալ պատկերը
դնեմք, որ Մատրիտի փառաւորագոյն եւ ամենեւն
աւելի եւ մտադրութեան արժանի շէնքն է:

ՄԱՏՐԻՏ, որ հին ատենը *Մանդուս Կարպիսանց-
ւոյ* կամ *Մայորիսոն* կկոչուէր, մայրաքաղաք է
Սպանիոյ, Մանսանարեա գետոյն ձախակողմը, եւ
210,000 բնակիչ ունի: Ամալի անջրդի դաշտի մը մեջ
շինուած է Մատրիտ, չորս դիւն բլուրներով պատած.
պարիսպը աղիւսակերտ է եւ 15 դուռ ունի, յորս
ամենէն գեղեցիկն է *Ալֆալա* ըսուածը: Շրջապատն է
17 հազարամէրր (քիլօմէրր), եւ երկայնութիւնը 7 հա-
զարամէրր, որով եւ Սպանիոյ ամենէն մեծ ու ըն-

դարձակ քաղաքն է: Երկու հիւսիսային եւ երկու
հարաւային քաղէր բաժնուած է, այն քաղէրն ալ հինգ
հինգ շրջանակ: Քաղաքին հին մասին տները ցած են,
եւ փողոցները նեղ ու ծուռուռ: Նոր մասը որ եւ շատ
աւելի մեծ է, կիրք ախորժակով շինուած է. գեղեց-
կաշէն ու բարձրակառօյց տներ, լայն, շիտակ ու լաւ
յատակած փողոցներ ունի, որոց զլիսաւորներն են *Ալ-
ֆալա*, *Սուրբ Բեռնարդոս* եւ *Յուկենֆաուլ*: Քառասուն
հրապարակաց մեջ ամենէն գեղեցիկներն են *Փրասս-
Մայօր* կամ Մեծ Հրապարակ, որ սխնագարդ բարձ-
րաշէն տներ ունի եւ *Փուկերա-սել-Սօլ* կամ Դուռն
Արեգական, որ քաղաքին կեդրոնն է, միանգամայն
եւ ամենէն բազմամարդ տեղին: Հասարակաց զբօսա-
րաններուն մեջ անուանիներն են *Փրասոյ*՝ քաղաքին
ու *Ռուկեն-Ռերիոյ* ըսուած պալատին մէջտեղը. 2
հազարամէրր երկայնութիւն ունի, այլեւայլ ծառա-
գարդ ճամբաներ բաժնուած է արձաններով ու շատ-